

BÁNFI Tamás – BOROS Áron – LOVAS Anita

# VÁLLALATI VEZETŐK INNOVÁCIÓS ÉRZÉKENYSÉGE, SZEMLÉLETE ÉS SZÁNDÉKAIK

– EGY FELMÉRÉS TAPASZTALATAI

A magyar vállalatok innovatív képességét felmérő kérdőíves kutatások eltérő eredményeket adtak, ami a piaci szereplők eltérő innovációértelmezésével magyarázható. A szerzők feltevése szerint a vállalati vezetők jellemzően innovatívnak tartják magukat, és ez alapján jelentős részük fejlesztéseket tervez a jövőben, amelyhez pályázati forrásokat kívánnak igénybe venni. A gyakorlati életben az innováció fogalmát a tudományos definíciónál tágabban értelmezik, a vállalatnál bevezetett újdonságokat (például a piaci versenytársaktól átvett új terméket) is innovációnak értékelik. A vállalati növekedést a finanszírozási nehézségek korlátozzák. A támogatások, a hitelek és a kockázati tőke jellegű források eltérő mértékben játszanak szerepet a vállalatok életében. A szerzők tanulmányukban a vállalatok innovatív tevékenysége és a különböző források megléte közötti kapcsolatot, valamint a pályázati rendszerhez fűződő vállalati tapasztalatokat vizsgálják.

*Kulcsszavak:* innováció, vállalati felmérés, pályázat, kockázati tőke

Az OTP Bank Csoport megbízásából 2011 első félévében országos felmérést végeztünk a magyarországi vállalatok innovációs képességéről. A felmérés kérdőíves módszerrel történt: a kérdőíven 26, többségében zárt kérdés szerepelt, melyek az adott vállalkozás innovációval kapcsolatos tevékenységeihez kötődtek, kiemelve a szükséges humán és anyagi erőforrások meglétét, a korábban már megvalósított és a tervezett fejlesztéseket, finanszírozást. Az elemzés során végül 515 vállalati vezető (elektronikus vagy telefonos úton) megadott válaszait vettük figyelembe.

A kutatás kiindulópontjaként rögzítettük az Európai Unió álláspontját, miszerint az innováció a gazdaságpolitika kiemelt területe. Már korábbi felmérések is bebizonyították ugyanakkor, hogy az innovatív cégek fejlődését sok esetben nagymértékben akadályozza a megfelelő finanszírozási források hiánya. Erre a problémára megoldást nyújthatnak többek között a fejlesztési hitelek, a kockázati tőke-befektetések, valamint a pályázati források.

Tapasztalataink szerint a vállalkozások, a potenciális pályázók, a forrásokat biztosító szervezetek, a ta-

nácsadók különböző módon és szinten értelmezik az innováció fogalmát. Ebből adódhat, hogy az érintett szereplők céljai, elvárásai nem érik el a kívánt eredményt, illetve a vállalkozások forráshiányt érzékelnek, miközben például csak európai uniós forrásból közel kétszázmilliárd forint áll rendelkezésre<sup>1</sup> vissza nem térítendő támogatás és kockázati tőke formájában. A felmérés közvetett célja a vállalkozások innovációs tevékenységének és kapcsolódó finanszírozási igényeinek felmérésén túl a K+F+I folyamatok támogatása, a vállalkozások figyelmének a felkeltése.

A magyar vállalatok, különösen a mikro-, kis- és középvállalatok versenyképessége a magyar gazdaság teljesítőképességét, ezen keresztül a magyar társadalom jólétét alapvetően meghatározza. A versenyképesség függ a bérszinttől, az adóterheléstől, az adókedvezményektől, számos más mikro-, mezo- és makrotényezőtől és nem utolsósorban a vállalatok innovációs képességétől (Szerb, 2010). A Világ gazdasági Fórum (Schwab, 2010) éves versenyképességi jelentése az országok fejlődésének három szakaszát különbözteti meg az egy főre jutó GDP alapján:

1. fázis – tényezőalapú,
2. fázis – hatékonyságalapú,
3. fázis – innovációalapú.

A 2010-2011-es évkönyv Magyarországot a 2. és a 3. fázis közötti átmenetbe helyezi el, itt található az európai országok közül többek között Lengyelország, Szlovákia és Horvátország. A magyar gazdaság jövőjének egyik kulcskérdése, miként léphetünk tovább ebből a szakaszból és mikor kerülünk be az innovációalapú szakaszba.

Az Európai Unió „Európa 2020” elnevezésű új stratégiájának fő célja „intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés” elérése. A Magyarország számára kijelölt stratégia szerint (EC, 2011) a cél az, hogy 2020-ra a K+F+I ráfordítás GDP-arányosan 1,8%-ra nőjön. Szintén európai uniós szándék, hogy a K+F+I-re fordított ráfordítások kétharmadát a magánszféra, egyharmadát az állami költségvetés finanszírozza. A kétharmadegyharmados uniós ajánlás indokolt, mert a kutatás ugyan folyhat vállalaton belül, akadémiai kutatóhelyeken, egyetemeken, vállalatok közötti kutatóbázisokon, azonban a kutatási eredményeket megvalósító fejlesztés csak vállalaton belül történhet. Ideális arány, valódi benchmark természetesen nem létezik, mert más-más lehet az arány országoként (pl. belső piac méretétől függően), ágazatonként (pl. gyógyszeriparban, autógyártásban a vállalaton belüli, építőiparban a vállalaton kívüli kutatás lehet a domináns), vállalati méret szerint (a mikro- és kisüzemeknél a belső kutatás nem, a külső jellemző lehet).

### A minta bemutatása

A felmérésben részt vevő 515 vállalatból 309 mikro- és kisvállalat, 153 középvállalat és 30 nagyvállalat szerepel a mintában. A minta méret szerinti megoszlása a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által jelentett működő vállalkozások számával összehasonlítva az 1. táblázatban látható, a válaszadók számával egyetemben. A magyar vállalatok jelentős része mikrovállalkozás, a mintánkban azonban kisebb arányt képviselnek. 23-nak nem ismerjük a vállalatméretét, mert nem azonosíthatók be a megadott információk alapján az OPTEN magyarországi regisztrált vállalkozások adatbázisában.

Hazánkban a vállalatok földrajzi elhelyezkedése alapján a Budapestet is magába foglaló közép-magyarországi régióban a legmagasabb a koncentráció, a mintában is a vállalatok közel negyedét ebben a régióban jegyezték be. Az országos megoszláshoz képest így a régió alulreprezentált, míg a többi régió – a délnántúli kivételével – felülreprezentált. A felmérés során arra törekedtünk, hogy a régiós eltérések elemzése miatt minden régióból legalább 40 válaszadó legyen. Nemzetgazdasági ágak alapján a legtöbb a feldolgozóipari vállalkozás (35%), de a mintában jelentős a mezőgazdasági, az építőipari, a kereskedelmi, illetve a tudományos, műszaki tevékenységgel foglalkozók aránya is (10, 11, 16 és 8%). A felsorolt nemzetgazdasági ágak szereplői a minta 80%-át teszik ki. Fontos megjegyeznünk, hogy az innováció szempontjából az egyik legdinamikusabban fejlődő és fejlesztési tevékenységet folytató szektor, az információ és kommunikáció vállalatai mindössze a megkérdezettek 4%-át teszik ki, holott felmérésünk szempontjából különösen hangsúlyos a szerepük.

### Hipotézisek

A kutatás során elsősorban a következő hipotéziseinket kívántunk megerősíteni vagy elvetni:

1. A vállalati vezetők, különösképpen a mikro-, kis- és középvállalatok vezetői és tulajdonosai önmagukat jellemzően innovatívnak tartják.
2. A vállalati vezetők (tulajdonosok) az innovációt a tudományos (szakmai) definíciónál tágabban értelmezik. Az innovációt nem feltétlenül kell közvetlenül megelőznie sem saját, sem megvásárolt kutatásnak és fejlesztésnek, mert innovációnak tekintik más vállalatok által gyártott termékek, más vállalatoknál alkalmazott technológiák átvételét is.

1. táblázat

A mintában szereplő vállalkozások száma és a Magyarországon működő vállalkozások száma létszám-kategóriák szerint

Minta			Magyarország	
	Vállalat (db)	Megoszlás (%)	Vállalat (db)	Megoszlás (%)
Nincs kategória	23	4,5		
Mikrovállalat	109	21,2	666 353	95,0
Kisvállalat	200	38,8	28 926	4,1
Középvállalat	153	29,7	5 157	0,7
Nagyvállalat	30	5,8	954	0,1
<b>Összesen</b>	<b>515</b>	<b>100</b>	<b>701 390</b>	<b>100</b>

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis

### VEZETÉSTUDOMÁNY

3. A vállalatok innovatív képessége és tevékenysége régióként kimutatható eltérést mutat.
4. Az innovációs járulék fizetésére kötelezett vállalatok befizetéseinek felhasználása nem kellően hatékony.
5. A vállalatok – különösképpen a mikro-, kis- és középvállalatok – innovatív tevékenysége erősen függ a vissza nem térítendő támogatásoktól, míg a banki fejlesztési hitelek szerepe csekély.
6. A pályázati rendszer bonyolultsága, túlzottan szigorú kritériumai a finanszírozáson keresztül az innovációs tevékenységet visszafogja.

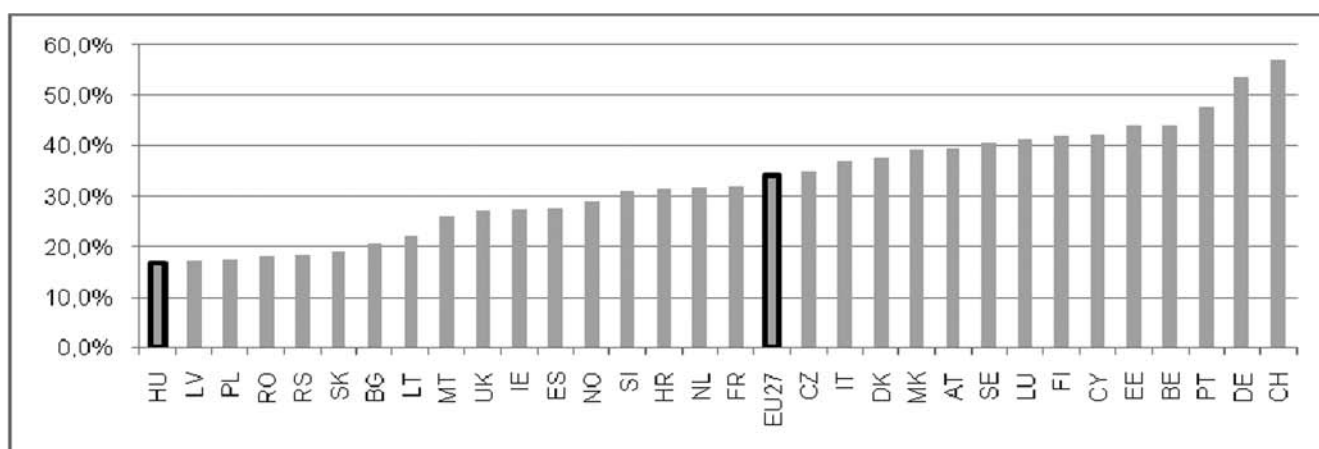
Az OECD és az Európai Bizottság (Eurostat) közös munkájával készült el az Oslo kézikönyv harmadik kiadása (OECD, 2005), amely kibővített tartalommal értelmezi az innováció fogalmát:

„Az innováció új vagy jelentősen javított termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketingmódszer vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben vagy a külső kapcsolatokban.”

Ezért azok a vállalatok tekinthetők innovatívnak, akik az elmúlt három évben a négy fő innovációtípus bármelyikét megvalósították.

1. ábra

Új terméket vagy új eljárást bevezető KKV-k aránya az összes KKV-n belül



7. A kockázati tőke-társaságok nemzetközi bevonását elsősorban a vállalatok tulajdonosi „feltékenysége” korlátozza.

## A felmérésből adódó következtetések

*1. számú hipotézis: A vállalati vezetők, különösképpen a mikro-, kis- és középvállalatok vezetői és tulajdonosai önmagukat jellemzően innovatívnak tartják.*

Az innováció fogalma, illetve pontos meghatározása folyamatos változásokon megy keresztül, és értelmezését a mai napig általános vita övezi. A téma úttörőjének Joseph Schumpeter tekinthető, aki először hívta fel a figyelmet a jelenség fontosságára (Schumpeter, 1934), mivel – érvelése szerint – a gazdasági fejlődés egy olyan folyamatnak tekinthető, amelyet az innováció hajt előre. Schumpeter meghatározása alapján öt különböző formában jelenhet meg az innováció:

- új termék bevezetése,
- új termelési módszer alkalmazása,
- új piacra való belépés,
- új beszerzési források kiaknázása,
- új szervezeti struktúra létrehozása adott iparágban.

Forrás: Az adatok Innovation Union Scoreboard-ból származnak

Az Uniós Innovációs Eredménytábla<sup>2</sup> (Innovation Union Scoreboard – IUS) kérdőíves felmérése alapján Magyarországon a legkisebb azon vállalkozások aránya (17%), akik bevezettek valamilyen új terméket vagy eljárást 2006 és 2008 között (1. ábra). A versenyképességi rangsorban hozzánk hasonló helyezést elérő Lengyelországban és Szlovákiában a kkv-nál kissé magasabb ez az arány, 18-19%-uk vezetett be új terméket vagy eljárást. Lényegesebb nagyobb ez az arány az európai államok átlagában, Belgiumban és Németországban például a 44, illetve az 57%-ot is eléri.

A Világ gazdasági Fórum 2010–2011-es kiadványában<sup>3</sup> a magyar vállalati vezetők azt nyilatkozták, hogy a bevezetett technológiai újítások közel felét másoktól vásárolták, és közel felét kutatási és fejlesztési munka előzte meg. Arra a kérdésre, hogyan szerzik meg az új technológiákat, 3,4 volt a bejelölt pontok átlaga, ahol az 1-es annak felelt meg, hogy kizárólag vásárolnak, a 7-es pedig annak, hogy az új terméket, illetve eljárást saját maguk fejlesztik ki. Az élen végző országban, Németországban ez az átlag 5,9, közvetlenül öt követi Japán 5,8-cal, valamint Svájc és Svédország 5,7-tel (Schwab, 2011).

Szomszédos országainkban – Romániában és Szlovákiában – a vélemények átlaga szerint ez 2,9. A fentiek alapján a 139 ország között Magyarország a 46. helyezést éri el abban, milyen a vállalatok képessége az innovációk megvalósítására (*capacity for innovation*). Ki kell azonban emelnünk, hogy a képességet a kutatási és fejlesztési potenciállal azonosítja a Világgazdasági Fórum.

Egy 2010-ben zajló felmérésben részt vevő cégek 10-es skálán értékelték innovativitásukat a versenytársakhoz képest, és az átlagos érték 5,22, azaz inkább innovatívabbnak tartják magukat. A pontok alapján a vállalatok 44,2%-a cége tevékenységét 5-ösnél magasabbnak ítélte, azaz innovatívabbnak, több mint fele (55,8%) kevésbé innovatívnak értékelte a versenytársakhoz képest (Csizmadia – Grosz, 2011). Az adott vállalkozás méretétől azonban független az eredmény, mert nem szignifikáns az eltérés a vállalatméret szerinti csoportokban.

A vállalatok innovativitásának értékelésére megkértük a vállalatok képviselőit, hogy mondják el, innovatívnak tartják-e vállalatukat. A felmérésben részt vevő vállalati vezetők innovatívnak minősítették önmagukat és vállalati tevékenységüket. Közel 80%-uk nyilatkozata szerint vállalatuk innovatív, 511-ből csak 89-en válaszoltak nemlegesre erre a kérdésre.

volt technológiai innovációjuk. A középvállalatoknál ez az arány 32,7%. A 23 nagyvállalati képviselő közül, akik innovatívnak tartották magukat, 20-an számoltak be az elmúlt három évben bevezetett termék- vagy termelésifolyamat-innovációról.

Az elmúlt három évben számos vállalat végzett olyan tevékenységet, amely közvetve vagy közvetlenül a termék-, illetve a technológiai innovációkat segítette. A válaszadók közül 393 (76%) azt nyilatkozta, hogy az elmúlt három évben fejlesztettek vállalaton belül, és közülük 265-en vásároltak új terméket vagy technológiát is. A válaszok összhangban vannak a korábban kapott eredményekkel, mert a vállalatvezetők jelentős része nyilatkozik úgy, hogy innovációt valósítanak meg a vállalatuknál.

*2. számú hipotézis: A vállalati vezetők (tulajdonosok) az innovációt a tudományos (szakmai) definíciónál tágabban értelmezik. Szerintük az innovációt nem feltétlenül kell megelőznie kutatásnak és fejlesztésnek. Innovációnak tekintik más vállalatok által gyártott termékek, más vállalatoknál alkalmazott technológiák átvételét is.*

Az OECD meghatározása szerint beszélhetünk technológiai (termék- vagy folyamat-) és nem technológiai (marketing- vagy szervezeti) innovációkról (OECD, 2005).

2. táblázat

„Milyen innovációt valósítottak meg az elmúlt három évben?”

(Herzberg, 2003)

			Innováció az elmúlt három évben				Összesen
			Termék	Folyamat	Termék és folyamat együtt	Nem volt	
Innovatívnak tartja vállalatát?	Igen	Vállalatok (db)	68	78	76	136	358
		Megoszlás	19,0%	21,8%	21,2%	38,0%	100,0%
	Nem	Vállalatok (db)	14	12	1	51	78
		Megoszlás	17,9%	15,4%	1,3%	65,4%	100,0%
Összesen		Vállalatok (db)	82	90	77	187	436*
		Megoszlás	18,8%	20,6%	17,7%	42,9%	100,0%

\* Mindkét kérdésre 436 vállalati képviselő válaszolt

Az innovatív vállalkozásokon belül egy szűkebb csoportra, a technológiai (termék- vagy folyamat-) innovációt folytató vállalatokra koncentráltunk. A 2. táblázatban is látható, hogy a vállalatok 42,9%-a nem vezetett be sem új terméket, sem új termelési eljárást. Ezért – szűkebb értelemben – csak a vállalatok 57,1%-a tekinthető innovatívnak. A vállalati vezetők közel harmada annak ellenére minősítette magát innovatívnak, hogy az elmúlt három évben nem vezetett be terméket és nem újította meg termelési folyamatait. A mikro- és kisvállalatok vezetői között, akik innovatívnak tartották magukat, több mint 40%-uk azt nyilatkozta, hogy nem

A tágran értelmezett innovációkon belül még további csoportokat képezhetünk. Radikális az innováció, ha egy teljesen új, meghatározó jelentőségű újdonságról beszélünk, inkrementális, ha a változás csak kis lépésekben valósul meg (például a terméket kibővítik egy újabb funkcióval vagy a gyártósor mozgási idejét megváltoztatják).

Az innováció tekinthető egy olyan folyamatnak, amely több tevékenységet foglal magában:

- a kutatás, illetve a tudás termelésének folyamata,
- az ötlet megszületése,
- a fejlesztés,
- a termelés, a tudás termékbe való alakításának folyamata.

Ha lineáris modellként tekintünk rá, ezek szigorúan egymást követik, a gyakorlatban azonban sokkal összetettebb kapcsolatokról van szó, visszacsatolások történnek, és egyes lépések akár kimaradhatnak. Érdekes különbséget tennünk a feltalálás (*invention*) és az újítás (*innovation*) között (Fagerberg, 2006). A feltalálás az új ötlet, az újítás első feltűnését, míg az innováció ennek a gyakorlatban való alkalmazását jelenti. A fenti meghatározás alapján egy vállalkozás számára innovációt jelent egy kutatási és fejlesztési folyamat eredményeként létrejött újítás, valamint egy másik cég által kidolgozott új ötlet átvétele is.

Napjainkban az innováció korábban nem ismert módszerekben és területeken is megjelenik, számos új tulajdonsággal jellemezhető, ezért fogalmi kerete jelentősen bővült a XXI. században. Az egyik jelentős fejleménynek tekinthető, hogy az innovációk egyre nagyobb részét hálózatokban készítik elő, és egyre kevésbé jellemzőek a zárt, elkülönülő K+F részlegek. Az innovációk „kinyílnak”, a világhálóra terelődnek, a cégek kevésbé igyekeznek tudásukat szigorúan védeni, másoktól elzárni (Szabó, 2009). Az úttörő a Linux, a nyílt forráskódú programok legismertebb példája. A felhasználók ingyenesen hozzájuthatnak az operációs rendszerhez. A program kifejlesztője a nyíltságért cserébe azt kérte, hogy teszteljék azt, és segítsenek abban, hogyan lehet azt tovább javítani.

3. táblázat

**A vállalatok csoportosítása a bevezetett innovációk újdonságfoka és a vállalatméret szerint\***

		Vállalaton belül	Piaci	Világ
Vállalatméret	Nincs kategória	7	2	0
	Mikrovállalat	23	18	13
	Kisvállalat	48	43	11
	Középvállalat	54	36	11
	Nagyvállalat	13	18	3
Összesen		145	117	38

\* A kérdésre 228 válasz érkezett

A bevezetett új termékek és eljárások újdonságfoka pontosabb képet adhat az innovativitásukról. Az újdonságok három szintjét különböztettük meg:

- csak a vállalat,
- a vállalat piaca, vagy
- a világ számára új a termék, illetve az eljárás.

A piac alatt a vállalat legszűkebb célpiacát értjük, ahol termékeit értékesíti, illetve szolgáltatásait nyújtja. Felmérésünk szerint a bevezetett innovációk újdonság-

foka<sup>4</sup> alapján a vállalatok jelentős része (87,3%) olyan innovációval jelent meg a piacon, amely csak a vállalat számára vagy csak a vállalat piacán jelentett újdonságot (3. táblázat). Érdekes eredmény – Magyarország gazdasági méretét tekintve – a világújdonságot bevezető vállalatok száma. A 228 válaszadó közül 38-an teljesen új terméket fejlesztettek ki. A legtöbb világújdonságról (24) azok a vállalatok számoltak be, amelyek új terméket és új eljárást is bevezettek. A világújdonságok közül 13-at mikrovállalat és 11-et kisvállalat vezetett be. Csak termék-, valamint csak folyamatinnovációk jellemzően vállalaton belüli újdonságot jelentettek. A mikro-, kis- és középvállalatok esetében a vállalati újdonságok vannak többségben, a nagyvállalatoknál azonban több a piaci újdonság, mint a vállalati. Több mint 48%-ban nagy valószínűséggel kizárólag technológiai modernizáció vagy termelésoptimalizálás történt, amely csak a vállalaton belül hasznosult: a piacon ezért új termék, szolgáltatás nem jelent meg, azonban az adott cégen belül azt innovációnak minősítették.

Ha figyelembe vesszük, hogy a piacon vagy világszinten mennyien teremtettek újdonságot (137 cég, 27%), akkor a korábban elvégzett felmérésekkel egybevetve eredményt kapunk: az IUS 2006 és 2008 közötti felmérése szerint a vállalatok 17%-a (Proinno Europe, 2011), Csizmadia – Grosz (2011) 2010–2011-ben elvégzett felmérése alapján 35,8%-a tekinthető innovatívnak. (Az előbbi a KSH összes vállalatára, az utóbbi 1835 nagyságú mintára kiterjedő vizsgálatra támaszkodik.)

A fenti adatok is mutatják, ahány vállalkozás, ahány kérdés, annyi az eltérő értelmezés és annyi az eltérő válasz. A kutatás számos kérdésére adott válasz is megerősítette, hogy a vállalkozások az innováció témakörét a K+F+I folyamatoknál tágabban értelmezik, és jóval nagyobb azok aránya, akik számára az innováció nem piaci szintű újdonságot, hanem másoktól átvett fejlesztést jelent.

Éppen ezért úgy gondoljuk, a mikro- és kisvállalatok mindegyikénél, de még a középvállalatok egy részénél sem célszerű a saját K+F-et elvárni. Emellett az innovatív alkalmazkodást kell segíteni és ösztönözni. Az *innovatív alkalmazkodás* fogalmi körébe beletartozhat minden olyan tevékenység, amelynek eredményeként a mikro-, a kis- és a középvállalatok új termékkel (szolgáltatással), korszerűbb (környezetkímélőbb) és költségtakarékosabb technológiával, hatékonyabb vállalati vezetéssel, a piaci igényekhez alkalmazkodó marketinggel végzik termelési és piaci tevékenységüket. Forrásuk nem saját és nem vásárolt K+F, hanem a látottakhoz (pl. vásáron bemutatott termékek), a hallottakhoz, az olvasottakhoz való folyamatos alkalmazkodás. En-

A K+F regionális szerkezete 2001-ben és 2009-ben

		Kutató-fejlesztő helyek száma		Kutatók, fejlesztők létszáma		K+F ráfordítások	
		2001	2009	2001	2009	2001	2009
Régió	Közép-Magyarország	51,3%	47,6%	57,7%	57,2%	69,2%	64,3%
	Közép-Dunántúl	6,8%	6,5%	5,4%	5,2%	6,0%	5,5%
	Nyugat-Dunántúl	6,4%	7,9%	5,1%	5,9%	5,0%	4,7%
	Dél-Dunántúl	8,3%	7,2%	7,1%	6,3%	3,6%	2,4%
	Észak-Magyarország	5,0%	7,2%	4,5%	5,2%	2,0%	4,0%
	Észak-Alföld	10,7%	11,2%	9,1%	9,5%	6,8%	9,8%
	Dél-Alföld	11,4%	12,4%	11,1%	10,7%	7,5%	7,6%
Összesen		100%	100%	100%	100%	100%	100%

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

5. táblázat

A vállalatok csoportosítása a régiók és a K+F személyzet megléte szerint

nek feltétele a menedzsment innovatív gondolkodása, és az, hogy az „új” átvételének finanszírozásához a szükséges forrás rendelkezésre álljon.

A finanszírozási lehetőségekről a felmérésben résztvevők jelentős hányada nem rendelkezett megfelelő információkkal, így a finanszírozóknak – a közös nyelv kialakításán túl – első lépésként a megfelelő tájékoztatást kell biztosítaniuk, hogy a projektgazdák ne a külső források hiányát érzékeljék a legnagyobb problémának.

3. számú hipotézis: A vállalatok innovatív képessége és tevékenysége régióként releváns eltérést mutat.

Az innovativitás mértékét meghatározzák a finanszírozási források, a kutatási környezet, valamint a szakértelemmel rendelkező munkaerő elérhetősége. Amint a 4. táblázatban látható, a területi koncentráció Közép-Magyarországon jelentős akár intézményi, akár humán erőforrás, akár pénzügyi háttér alapján elemezzük a K+F tevékenységet. Az ország GDP-jének több mint 40 százaléka ebből a régióból kerül ki, és a maradék 60 százalékból a többi régió közel azonos arányban részesedik. A régióba érkező K+F ráfordítások hányada két régióban, az Észak-Alföldön és a Dél-Dunántúlon növekedett meg nagymértékben az elmúlt tíz évben (4. táblázat). Természetesen a ráfordítási arány növekedése a kutatási potenciált automatikusan még nem növeli.

A mintában szereplők közel negyede nyilatkozott K+F személyzet meglétéről. A régiókat tekintve Közép-Magyarországon a legnagyobb azon vállalkozások aránya, ahol dolgozik kutató, illetve fejlesztő. Az átlaghoz képest magasabb ez az arány az Észak-Alföldön, viszont Dél-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon foglalkoztatják a vállalatok a legkisebb arányban a K+F személyzetet (5. táblázat).

			K+F személyzet		Össz.
			Van	Nincs	
Régió	Nem azonosítható	Vállalatok (db)	1	10	11
		Megoszlás	9,1%	90,9%	100,0%
	Dél-Alföld	Vállalatok (db)	16	52	68
		Megoszlás	23,5%	76,5%	100,0%
	Dél-Dunántúl	Vállalatok (db)	8	36	44
		Megoszlás	18,2%	81,8%	100,0%
	Észak-Alföld	Vállalatok (db)	19	46	65
		Megoszlás	29,2%	70,8%	100,0%
	Észak-Magyarország	Vállalatok (db)	11	46	57
		Megoszlás	19,3%	80,7%	100,0%
	Közép-Dunántúl	Vállalatok (db)	16	50	66
		Megoszlás	24,2%	75,8%	100,0%
	Közép-Magyarország	Vállalatok (db)	47	69	116
		Megoszlás	40,5%	59,5%	100,0%
	Nyugat-Dunántúl	Vállalatok (db)	10	49	59
		Megoszlás	16,9%	83,1%	100,0%
Összesen	Vállalatok (db)	128	358	486*	
	Megoszlás	26,3%	73,7%	100,0%	

\* A kérdésre 486 válasz érkezett.

A vállalati vezetők önértékelése alapján a területi elhelyezkedésben kisebb eltérések tapasztalhatók: az észak-alföldi (87%) és a dél-dunántúli (86,7%) régióban a vállalatok jelentős része innovatívnak tartja magát, az észak-magyarországi (78,7%) és a dél-alföldi (77,4%) régióban a legkisebb ez az arány. A ténylegesen bevezetett innovációkat tekintve nagyobb eltérések

voltak. Két régió jelentősen „kilóg” a sorból: Nyugat-Magyarországon a vállalatok közel kétharmada megjelent új termékkel a piacon, vagy alkalmazott új termelési eljárást, ezzel szemben az észak-magyarországi vállalatok több mint fele azt nyilatkozta, hogy nem volt technológiai (termék- vagy folyamat-) innovációjuk. A többi térségben az innovatív vállalatok aránya közel azonosnak tekinthető (~40%).

Ha a vállalatokat a legnagyobb újdonságot jelentő bevezetett termék- vagy folyamatinnováció alapján csoportosítjuk, akkor a 7. táblázatból is látható, hogy a közép-magyarországi vállalatok a leginnovatívabbak, mert itt vezették be a legtöbb világujdonságot. Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon az innovációval megjelenő vállalatok többsége valószínűleg mások által kifejlesztett termékeket vásárolt.

6. táblázat

**Termék/technológiát vásárló és vállalaton belül fejlesztő vállalatok száma**

			Fejlesztés vállalaton belül	Vásárolt termék/ eljárást	Termék vásárlása	Eljárás vásárlása	Összesen
Régió	Nem azonosítható	Vállalatok (db)	9	7	7	5	10
		Megoszlás	90,0%	70,0%	70,0%	50,0%	100%
	Dél-Alföld	Vállalatok (db)	57	48	30	37	69
		Megoszlás	82,6%	69,6%	43,5%	53,6%	100%
	Dél-Dunántúl	Vállalatok (db)	35	32	22	27	43
		Megoszlás	81,4%	74,4%	51,2%	62,8%	100%
	Észak-Alföld	Vállalatok (db)	55	37	27	33	63
		Megoszlás	87,3%	58,7%	42,9%	52,4%	100%
	Észak-Magyarország	Vállalatok (db)	43	38	24	30	56
		Megoszlás	76,8%	67,9%	42,9%	53,6%	100%
	Közép-Dunántúl	Vállalatok (db)	53	44	30	37	63
		Megoszlás	84,1%	69,8%	47,6%	58,7%	100%
	Közép-Magyarország	Vállalatok (db)	89	77	60	58	112
		Megoszlás	79,5%	68,8%	53,6%	51,8%	100%
	Nyugat-Dunántúl	Vállalatok (db)	52	32	26	22	58
		Megoszlás	89,7%	55,2%	44,8%	37,9%	100%
	Összesen	Vállalatok (db)	393	315	226	249	474*
		Megoszlás	83%	66%	48%	53%	100%

\* A kérdésre 474 válasz érkezett.

Az innovatív tevékenységekre irányuló kérdésekben nincsenek nagy eltérések régiós szinten (6. táblázat). A vállalatok jelentős része (83%) azt nyilatkozta, hogy az elmúlt három évben végeztek termék vagy folyamatfejlesztést. Ezek valószínűleg kisebb fejlesztések lehettek, hiszen a korábbi eredmények szerint csak 57%-uk vezetett be új terméket vagy eljárást. Nyugat-Dunántúlon a vállalatok 90%-a végzett fejlesztést, míg Észak-Magyarországon a vállalatok háromnegyede. A megkérdezett vállalatvezetők 66%-a úgy nyilatkozott, hogy vásároltak az elmúlt három évben a piacról modern terméket vagy termelési eljárást. Dél-Dunántúlon az átlagosnál magasabb, viszont Nyugat-Dunántúlon az átlagosnál alacsonyabb ez az arány.

Az eltérő aggregált eredmény ellenére Csizmadia – Grosz felméréséhez hasonló eredményt kaptunk régiós szinten. Észak-Magyarországon legkisebb azon vállalatokaránya (45,1%), melyek termék- vagy eljárásinnovációt vezettek be, és a legtöbb innovációt a nyugat-dunántúli (64%) székhelyű vállalatok vezetői jelezték.

4. számú hipotézis: Az innovációs járulék fizetésére kötelezett vállalatok befizetéseinek felhasználása nem kellően hatékony.

A kormányzat első próbálkozásai az innováció és a K+F szektor tényleges fejlesztésére az ezredforduló után következtek be Magyarországon. A központi költségvetés nem engedhette volna meg magának a K+F+I tevékenységek támogatását, ezért a költségvetéstől eltérő forrást kellett találni az ilyen jellegű feladatok finanszírozására, így merült fel 2002–2003-ban az elkü-

**A vállalatok régiók szerinti csoportosítása a legnagyobb újdonságfokot jelentő innováció alapján**

			Innováció legnagyobb újdonsága			
			Vállalaton belül	Piacon	Világszinten	Összesen
Régió	Nem azonosítható	Vállalatok (db)	3	0	0	3
		Megoszlás	90,0%	0,0%	0,0%	100%
	Dél-Alföld	Vállalatok (db)	14	19	3	36
		Megoszlás	38,9%	52,8%	8,3%	100%
	Dél-Dunántúl	Vállalatok (db)	6	6	4	16
		Megoszlás	37,5%	37,5%	25,0%	100%
	Észak-Alföld	Vállalatok (db)	15	12	5	32
		Megoszlás	46,9%	37,5%	15,6%	100%
	Észak-Magyarország	Vállalatok (db)	11	8	4	23
		Megoszlás	47,8%	34,8%	17,4%	100%
	Közép-Dunántúl	Vállalatok (db)	14	11	5	30
		Megoszlás	46,7%	36,7%	16,7%	100%
	Közép-Magyarország	Vállalatok (db)	17	27	14	58
		Megoszlás	29,3%	46,6%	24,1%	100%
	Nyugat-Dunántúl	Vállalatok (db)	11	16	3	30
		Megoszlás	36,7%	53,3%	10,0%	100%
	Összesen	Vállalatok (db)	91	99	38	228*
		Megoszlás	39,9%	43,4%	16,7%	100%

\* A kérdésre 228 válasz érkezett.

lönített, független állami pénzalap gondolata (Kutatási és Technológiai Innovációs Alap).

A válaszok alapján<sup>5</sup> a fenti alapba 273 vállalat nem kötelezett járulék fizetésére és 97 vállalat képviselője adott becslést az elszámolt, illetve a befizetett összegről. A 8. táblázatból látható, hogy nagyságrendileg kiemelkedik három vállalat – tevékenységi körüket te-

kintve egy vegyi anyagok gyártásával, egy gyógyszer-gyártással, egy információs szolgáltatással foglalkozik –, ahol a járulék teljes összege százmillió Ft feletti. A vállalatok többségénél hárommillió forint alatti a teljes innovációs járulék. A vállalatok közel fele a járulék teljes összegét vagy annak egy részét befizette az alapba. 25 vállalat kizárólag az alapba teljesített befizetést, nem számolt el közvetlenül vagy közvetetten kutatásra és fejlesztésre költségeket.

**Az innovációs járulékot fizető vállalkozások csoportosítása az elszámolt és befizetett járulék összege alapján**  
(megadott összegkategóriák millió forintban)

	0-1	1-2	2-3	5-10	10-15	15-50	50-100	100-	Összesen
Saját tevékenységi körében, az innovációs járulék-fizetés terhére végzett kutatási-fejlesztési tevékenység közvetlen költsége	18	11	7	8	0	4	2	2	52
A költségvetési gazdálkodási rendszerben működő intézményektől rendelt kutatás-fejlesztési tevékenység költsége	5	4	2	5	1	3	0	0	20
Közhasznú szervezetektől rendelt kutatás-fejlesztési tevékenység	5	4	4	3	0	0	1	0	17
Kutatási és Technológiai Innovációs Alapba történt befizetés	16	14	5	6	0	1	0	0	42
Jarulék éves összege	26	22	16	16	6	4	4	3	97



A válaszadók közül 20-an költségvetési intézményeket, 17-en egyéb közhasznú szervezeteket bíztak meg kutatás-fejlesztési tevékenységgel, a kifizetett költségek a vállalatok közel felénél kétfélmillió forint alatt van. 5 vállalatnál jelentős a külső szervezetektől megrendelt kutatási és fejlesztési tevékenység. Ezek a vállalatok egyenként több mint tízmillió forintot fizettek e célra. A K+F+I ráfordításainak becslése során 48 vállalati képviselő megjelölte, hogy más szervezetet bíztak meg K+F tevékenységgel, de legalább résztevékenységekkel. A külső megbízások száma – bár direkt bizonyítékaink nincsenek erre – kapcsolatban lehet az innovációs járulékból költségvetési és más intézményeknél finanszírozott kutatások számával. Azok között, akik megadták a külső megbízásaik becsült összegét, 69%-uk korábban megjelölte, hogy kutatási intézménnyel, 87%-uk pedig azt, hogy más vállalattal vagy kutatási intézménnyel együttműködött.

Az innováció olyan egzakt definíciója, amely alapján minden egyes konkrét esetben eldönthető az „igen vagy nem”, nem ismert, minden bizonnyal ilyen nem is konstruálható. Éppen ezért nehézséget okozhat annak eldöntése, hogy egy vállalaton belül vagy egy költségvetési intézménnyel (egyetemmel) megkötött szerződésben felhasznált innovációs járulék innovációs célú-e, azaz az innováció fogalmi körébe tartozó eredmény megszületett-e? Anekdotikus információk alapján azt gondoljuk, hogy sok esetben vitatható a tényleges felhasználás. Anélkül, hogy konkrét javaslatokat tennénk, véleményünk szerint az innováció egzaktabb definiálása helyett az eddigi APEH és más intézményi tapasztalatok alapján a kizárások mind teljesebb körű felsorolására kellene törekedni<sup>6</sup>.

A támogatási rendszer átfogó reformjára 2011 elején került sor, mely remélhetőleg el fogja hátrítani az összes eddigi akadályt a forráskihelyezés hatékony végrehajtása elől. Az előző időszakban nem volt világos, hosszú távú stratégia. A Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (továbbiakban NKTH, a Nemzeti Innovációs Hivatal, a továbbiakban NIH jogelődje) egyszerre foglalkozott a szakpolitika megírásával, a pályáztatással, a stratégiatervezéssel, a forrásfelhasználással és annak ellenőrzésével, ami visszaélésekre adott lehetőséget. A rendszer kaotikussá, átláthatatlanná kezdett válni. A bírálati rendszert felületes dokumentálással és indoklással vádolták. A monitoring rendszertelensége és a forrásfelhasználás ellenőrizhetlensége pedig már tarthatatlan volt. A KTI Alap eredeti céljai nem teljesültek, előfordult, hogy a forrásokat nem innovációs célra használták fel. Az alapszerű működés nem volt biztosított, mivel a maradványok felhasználását különböző kormányzati döntések gátolták (NFM, 2011a)<sup>7</sup>.

Magyarország európai uniós csatlakozását követően lehetőség nyílt uniós támogatások lehívására. Ezek jelentős részét az Európai Unió regionális programok keretében osztja szét a strukturális alapok forrásainak igénybevételére. A K+F+I támogatását is célként megfogalmazó európai uniós operatív programok a Gazdaságfejlesztés Operatív Program, a Közép-magyarországi Operatív Program, a Regionális Operatív Programok, a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program és a Társadalmi Megújulás Operatív Program. Az uniós támogatások és források elérése az állam feladata, biztosítani kell a megfelelő keretet, amely elősegíti ezek elérését a vállalatok számára. Az első EU-s és hazai pénzügyi forrásokat integráló támogatási rendszer a 2004–2006-ig terjedő első Nemzeti Fejlesztési Terv volt, 2007-től indult az Új Magyarország Fejlesztési Terv és 2011. január közepén indult útjára a kormány átfogó fejlesztéspolitikai programja, az Új Széchenyi Terv, amellyel együtt átalakult az uniós pályázati rendszer is.

*5. számú hipotézis: A vállalatok, különösen a mikro-, kis- és középvállalatok innovatív tevékenysége erősen függ a vissza nem térítendő támogatásoktól, míg a banki fejlesztési hitelek szerepe csekély.*

Az elmúlt években számos magyar tanulmány vizsgálta, milyen tényezők segítik elő a kis- és középvállalatok növekedését, valamint milyen belső és külső tényezők akadályozzák azt. A hazai innovációk hiánya magyarázható a szükséges tudással rendelkező vállalati szakemberek szűkös kínálatával, a nehezen elérhető információkkal, a vállalatok együttműködési kapcsolatainak gyengeségével, és első számú akadályként a finanszírozási források korlátosságával (Papanek et al., 2009).

A vállalatok bevallása szerint különböző mértékben befolyásolja innovációs tevékenységüket a források elérhetősége, illetve hiánya. Szirmai et al. (2009) felmél-

9. táblázat

**A növekedést akadályozó finanszírozási tényezők átlagos értéke és rangsora a cégméret szempontjából az ötfokozatú skála szerint**

		Vállalatméret			Teljes minta
		Mikro-vállalat	Kis-vállalat	Közép-vállalat	
Akadályozó tényező	Tőkehiány	2,9	2,9	2,8	2,9
	Állami források hiánya	2,7	3	3	2,8
	Kölcsönforrások hiánya	2,2	2,3	2,3	2,2

Forrás: Szirmai et al., 2009, 61. o.

10. táblázat

„Milyen forrásokat vettek igénybe az innovációs tevékenységükhöz?”

	Vállalat (db)	Megoszlás (%)*
Vissza nem térítendő uniós vagy állami forrás	136	49,8%
Visszatérítendő uniós vagy állami forrás	18	6,6%
Fejlesztési hitelek (pénzintézet)	65	23,8%
Kockázati tőke	7	2,6%
Saját tőke	236	86,4%

\* az innovációt megvalósítók (273) számához viszonyítva

bevételeinek lehetőségétől függött, mert a válaszadók 64,2%-a azt nyilatkozta, külső forrás nélkül az innovációt nem valósították volna meg. Nagyjából azonos azoknak a válaszoknak az aránya, melyek szerint az megkérdezett vállalkozások a külső források igénybevétele nélkül hosszabb idő alatt, kevésbé komplex terméket vagy szolgáltatást (41-41%) tudtak volna létrehozni, illetve a fejlesztés eredménye minőségében alacsonyabb színvonalat képviselt volna (34%) (10. táblázat).

Az igénybe vett források szerint enyhe pozitív kapcsolat van a fejlesztési hitelt, valamint a támogatást kapott vállalatok között. A támogatott vállalatok 31%-a hitelt is vett fel, a hitelfelvevők 65%-a támogatást is

11. táblázat

Támogatást és fejlesztési hitelt igénybe vevő vállalatok száma az elmúlt három évben bevezetett innováció típusa szerint

			Vissza nem térítendő támogatás		Fejlesztési hitelek		Összesen
			Nem	Igen	Nem	Igen	
Innováció az elmúlt három évben	Termék	Vállalatok (db)	41	22	54	9	63
		Megoszlás	34,7%	18,2%	29,2%	16,7%	26,4%
	Folyamat	Vállalatok (db)	30	34	48	16	64
		Megoszlás	25,4%	28,1%	25,9%	29,6%	26,8%
	Termék és folyamat	Vállalatok (db)	22	43	43	22	65
		Megoszlás	18,6%	35,5%	23,2%	40,7%	27,2%
	Nem volt	Vállalatok (db)	25	22	40	7	47
		Megoszlás	21,2%	18,2%	21,6%	13,0%	19,7%
Összesen	Vállalatok (db)	118	121	185	54	239*	
	Megoszlás	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

\* Mindkét kérdésre 239-en válaszoltak.

rése alapján közepes mértékben akadályozó tényező a tőkehiány, és közel hasonló mértékű az állami források hiánya. A hitelek elérhetősége azonban – a felmérés alapján – kevésbé korlátozza növekedésüket, mert az átlagos érték – egytől ötig tartó skálán mérve – 2-höz közeli (9. táblázat). A cégméretek közötti különbségek minimálisak, lényegében nincs különbség a különböző méretű vállalatok között. A bemutatott eredmények hasonlóak más vállalati felmérésekhez.

A vállalatok 23,8%-a az innováció megvalósításához hitelt is felvett, míg a vállalatok fele kapott pályázati támogatást. Vállalati méret szerint sem a hitelfelvételben, sem a pályázati források felhasználásában nem mutatkozott jelentős különbség, szektorális bontásban azonban kiemelkedő a mezőgazdasági, a feldolgozóipari és az IKT nemzetgazdasági ág külsőforrás-igénybevétele. Az innovációs projekt megvalósulása sok esetben kizárólag a külső források igény-

kapott, a korrelációs együttható alapján pozitív a kapcsolat a két forrás igénybevétele között.

Az elmúlt három évben megvalósított innovációk alapján azt mondhatjuk, hogy a pályázatot nyert vállalatok 81,8%-a technológiai értelemben innovatív. Közel harmaduk termék- és folyamatinnovációt is bevezetett. A 121 vállalatból 67-en új terméket és 77-en új folyamatot vezettek be, azaz nagyobb a folyamatinnovációk aránya. Az egyes innovációtípusokon belül a terméket bevezetők 33%-a, a folyamatinnovációt megvalósító vállalatok 53%-a részesült támogatásban. Azon vállalatok közül, amelyek mindkét típusú innovációról beszámoltak, 66% kapott támogatást. A hitelt felvevő vállalatok között kissé nagyobb a technológiai értelemben innovatívak aránya (87%). A hitelek szerepe azonban kevésbé jelentős a pályázatokhoz képest, mivel a termék- vagy folyamat innovációval rendelkezők több mint fele (51,6%) kapott támogatást, s alig negyede (24,5%) vett fel hitelt (11. táblázat).

VEZETÉSTUDOMÁNY

A 136 pályázatot nyert vállalat között egyaránt vannak mikro-, kis-, közép- és nagyvállalatok. A mikrovállalatok 39,6%-a, a középvállalatoknak 54%-a élt ezzel a finanszírozási lehetőséggel. A 21 válaszadó nagyvállalati képviselő közül tízen a pályázati források meglétéről nyilatkoztak. Az egyes vállalati méretkategóriákat tekintve azt mondhatjuk, hogy nincs jelentős eltérés közöttük a pályázati forrást igénybe vevők arányában.

A hitelfelvevő vállalatok 37%-a középvállalat, 35%-a kisvállalat. A 65 vállalat többsége az utóbbi két méretkategóriához tartozik. A vállalatméreten belül nincs jelentős különbség, a mikrovállalatok és a kisvállalatok 23%-a, a középvállalatok 28%-a vett fel hitelt. A 21 nagyvállalatból öten vették igénybe ezt a forrást.

6. számú hipotézis: A pályázati rendszer bonyolultsága, túlzottan szigorú kritériumai a finanszírozáson keresztül az innovációs tevékenységet visszafogja.

A növekedést befolyásoló tényezők közül a korábbi felmérések eredményei szerint (pl. Szirmai et al., 2009; Papanek et al., 2009) a magyar vállalatok, különösen a kisebb méretűek számára jelentős problémákat jelentenek a túlzott mértékű adminisztrációs költségek. Éppen ezért a jelentős adminisztrációs terhekkel járó pályázati támogatások nem megfelelő mértékben enyhíthetik a források hiányát, mert a pályázatok igényléséhez szükséges feladatok csak tovább súlyosbítják a gazdasági környezet adminisztrációs igényeit.

Egy kisebb vállalati csoportra (23 járműiparhoz vagy információtechnológiai iparághoz tartozó cég) kiterjedő kutatásban megvizsgálták, milyen problémá-

12. táblázat

A következő két évben az innovációs tevékenységhez forrást kereső vállalatok vállalati méret szerint\*

			Hitelfelvételre készül		Pályázni tervez	
			Nem	Igen	Nem	Igen
Vállalatméret	Nincs kategória	Vállalatok (db)	17	4	2	19
		Megoszlás	5,14%	3,42%	1,77%	5,67%
	Mikrovállalat	Vállalatok (db)	65	30	22	73
		Megoszlás	19,64%	25,64%	19,47%	21,79%
	Kisvállalat	Vállalatok (db)	135	42	46	131
		Megoszlás	40,79%	35,90%	40,71%	39,10%
	Középvállalat	Vállalatok (db)	93	35	35	93
		Megoszlás	28,10%	29,91%	30,97%	27,76%
	Nagyvállalat	Vállalatok (db)	21	6	8	19
		Megoszlás	6,34%	5,13%	7,08%	5,67%
	Összesen	Vállalatok (db)	331	117	113	335
		Megoszlás	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

\* A kérdésre 448 válasz érkezett.

A válaszok alapján megállapítható, hogy minél kisebb egy vállalat, annál nagyobb valószínűséggel fog pályázni, bár az eltérés viszonylag csekély, hiszen a mikrovállalatok 76,4%-a, a nagyvállalatok 70,8%-a gondolkodik pályázatban. Hasonló eredmény volt tapasztalható a hitelfelvevő esetén is. A mikrovállalatok 31%-a, a középvállalatok 27%-a tervezi, hogy a következő két évben hitelt fog felvenni (12. táblázat).

A vállalati önértékelés szerint a pályázni szándékozó cégek 86,5%-a innovatív. A hitelfelvételre készülő vállalatok esetében hasonló arányt kaptunk, mert 85,2%-uk minősítette innovatívnak vállalati tevékenységét.

kat látnak a vállalati vezetők a pályázati rendszerekben (Kiss, 2011). A mintában szereplők közül egy kivétellel mindegyik vállalat pályázott. Az egyik autóipari vállalat nem élt ezzel a lehetőséggel a túl hosszadalmas procedura és a pályázatok bürokratikus jellege miatt. Véleményük szerint sokszor a formai szempontok a tartalmiakkal szemben a döntőek, éppen ezért gyakran pályázati cégeket kell igénybe venniük, amelyek sikerdjükkel az elnyert összeget „lefölözik”.

A kérdőívünket kitöltők negyede részletesen értékelte a jelenleg elérhető pályázati feltételeket, így átfogó képet kaptunk arról, hogy milyen problémák lehetnek az érvényben lévő rendszerrel (13. táblázat).

A pályázati úton elnyerhető források összegét és az elszámolható költségek körét a válaszadók több-

**„Mennyire illeszkednek a cég igényeihez  
a jelenleg elérhető innovációfinanszírozási támogatások pályázati feltételei?”  
(öt fokozatú skálán értékelve)**

<b>Pályázati feltételek</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>5</b>	<b>Átlag</b>
Elnyerhető támogatási összeg (15–500 millió Ft)	3	13	28	42	53	3,93
Elszámolható költségek köre (bér, alvállalkozó, eszköz, ingatlan, anyagköltség, piacra vitel költsége)	3	15	35	59	24	3,63
Előírt belső arányok (például bér minimum 5%, alvállalkozók maximum 50%)	3	19	50	44	13	3,35
Támogatott célok köre	12	19	49	34	29	3,34
Pályázók jogosultsági kritériumrendszere (min. 2 lezárt év, projektméret árbevételhez, saját tőkéhez, befektetett eszközökhöz viszonyított aránya)	13	27	34	34	30	3,30
Pályázati útmutató áttekinthetősége, érthetősége	10	25	33	45	17	3,26
Pályázati adatlap felépítése, tartalma	8	24	36	48	11	3,24
Maximális támogatási arány (45%)	14	25	40	37	22	3,20
Elvárt kötelezettségvállalások (árbevétel-növekedés a teljes árbevételén a támogatás 30%-ával, létszámfenntartás)	11	29	50	26	19	3,10
Értékelési szempontrendszer	6	29	46	32	10	3,09
Pályázathoz csatolandó mellékletek körének tartalma, száma	9	25	52	36	6	3,04
Támogatási szerződéshez csatolandó mellékletek körének tartalma, száma	8	21	29	25	4	2,95
Bírálati idő	25	32	33	24	9	2,67

sege jónak, az összes többi paramétert azonban közepesnek vagy annál rosszabbnak értékelte. A legnagyobb problémának a bírálati idő hosszát jelölték meg, valamint kiemelték, hogy ezt még súlyosbítja a bürokrácia lassúsága (pl. a hiánypótlások harmincnapos határideje). Gondokat okoz a pályázati anyagok bonyolultsága, a pályázathoz csatolandó mellékletek száma, valamint a túl részletes, nehezen áttekinthető pályázati útmutató. Az eredmények egybevágóan a gyakorlati tapasztalatokkal is, hiszen a hosszú bírálati idő, illetve a pályázati kiírás értelmezése a mai napig nehézségeket okoz. A kiírások szerkezetének nagymértékű módosítása (pl. általános és specifikus útmutató) valószínűleg tovább rontotta azok megítélését. Fontos azonban kiemelnünk, hogy a felmérésben résztvevők a pályázatokban megszabott kötelezettségvállalásokat kevésbé érzik problémának, mint például a csatolandó mellékletek körét és tartalmát, annak ellenére, hogy a konstrukciók többsége kötelező vállalásként említi a létszámtartást, amely a jelenlegi gazdasági körülmények között számos vállalkozásnál problémát jelenthet. Az értékelési szempontrendszert bonyolultnak és formálisnak tartják, amely szempontok kevésbé illeszkednek a vállalati igényekhez. Az elnyerhető támogatási összeggel elégedettek a vállalatvezetők, a megkívánt saját tőke nagysága azonban

számos esetben gondokat okoz. A támogatási arány miatt olyanok esnek ki a lehetséges pályázók közül, akiknek a leginkább szüksége lenne rá.

A pályázató szervezet a projektek teljes költségének legfeljebb 45%-át adhatja, a fennmaradó 55%-ot a pályázónak kell biztosítani, ami lehet saját forrás, de hitelből is finanszírozható. Ezért számos vállalat esetében a sikeres pályázat egyik feltétele a hitelfelvétel. „A vállalatok megtanultak együtt élni a pályázatok jellemzőivel” (Kiss, 2011: 43.o.), mivel gyakran elő kell finanszírozni a pályázati projekteket, és ezt nem ritkán hitelfelvétellel teszik.

Az állami és az uniós források pályázati rendszerének az átalakítása éppen ezért elindult. Az első reformlépés az átlátható K+F+I stratégia megalkotása volt, amelyet hozzáillesztettek a nemzeti és az EU 2020 Stratégiához, melyben az állami és uniós források várakozásaik szerint összehangoltan erősítik egymást. Egységes szabályozást igyekeztek kialakítani a hatékony és gyors rendszer érdekében. A megújult intézményrendszerben világossá tették a feladatköröket, az átláthatóságot. Mindez a korrupció és a bürokrácia csökkentése érdekében nélkülözhetetlen volt. A finanszírozási rendszer átalakítása folyamatban van, 2011 második felétől egycsatornássá alakul, amely egyszerűsíti és gyorsíthatja majd a forráskihelyezést (NFM, 2011a).

Az Új Széchenyi Terv (ÚSZT) első konstrukciói 2011. január 17-től, míg a többi kiírás esetében 2011. március 1-jétől lehetett pályázni. Az ÚSZT keretében jelentősen megváltoztatták a támogatási rendszert. A cél az volt, hogy a pályáztatás vállalkozóbarát, és a lebonyolítás minél gyorsabb legyen (NFM, 2011a, 2011b).

*7. számú hipotézis: A kockázatitőke-társaságok nemzetközi bevonását elsősorban a vállalatok tulajdonosi „féltékenysége” korlátozza.*

A modern finanszírozási elméletek szerint az innovációhoz kapcsolódó projektekhez a vállalatok számára az ideális finanszírozási forma a kockázati tőke, mert a professzionális befektetők hosszú távon gondolkodnak, vállalva a magasabb kockázatot, és még a vállalatirányításban is részt vesznek. Ha a kockázatitőke-társaságok növekedésének mértékét, az egyes évekbeli szintjét értékeljük, nem lehet figyelmen kívül hagyni a közép-kelet-európai régióra, azon belül a Magyarországra jellemző sajátosságokat. Egyrészt a régióbeli kockázatitőke-befektetéseknek az országok GDP-jéhez viszonyított aránya jelentősen elmarad az Európai Unió egészéhez képest, habár az erőteljes növekedés a különbséget számottevő mértékben csökkentette (14. táblázat).

lett) a vállalkozások expanzív fejlődésének finanszírozása vált jellemzővé. A harmadik szakasz 2001-ig, a technológiai buborék kipukkanásáig tartott. Jellemzői: a regionális alapok túlsúlya, az alapok nagyobb mérete, gyors növekedés, elkezdődött a fejlődésük korai fázisában lévő vállalkozások finanszírozása is. A negyedik szakasz 2006-ig tartott. Elkezdődött a piac tisztulása, csak a sikeres alapkezelők maradtak, a finanszírozás kivásárlásokra is kiterjedt. Az EBRD elemzését követő egy év még a negyedik szakaszba sorolható, de 2007-től elkezdődött a pénzügyi válsággal együttjáró ötödik szakasz. Jellemzői ellentmondásosak. Kezdetben a közép-európai régió vonzóbb célpont lett, mert a régió országainak EU-csatlakozása a kockázatokat mérsékelte, és az a – később hibásnak bizonyult – feltételezés élt, miszerint a pénzügyi válság hatásai a régióban elhanyagolható nagyságúak lesznek. Az optimizmus hamar elillant, mert kiderült, hogy a prognózis téves volt. A befektetők azonnal reagáltak. A Deloitte tanácsadó cég 2008. júniusi felmérése szerint a közép-európai magántőke bizalmi indexe 2008 májusában már a 2003-as szint alá csökkent (Deloitte, 2008). Elkezdődött a piaci konszolidáció, és feltételezhetően ma is tart. A kockázatitőke-befektetések 2008 ősziéig tartó „aranykora” (Karsai, 2009), mely a kilencvenes évek

14. táblázat

**A kockázatitőke-befektetések aránya a GDP-hez százalékban**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Magyarország (1)		0,154	0,150	0,167	0,883	0,208	0,422	0,223	0,068
Közép-kelet-európai régió (1)	0,054	0,088	0,096	0,073	0,221	0,325	0,201	0,239	0,119
Európai Unió (2)	0,277	0,284	0,321	0,569	0,552	0,570	0,394	0,181	0,314

(1) A befektetések célországa szerinti adatok

(2) A befektetők székhelye szerinti adatok

Forrás: EVCA (2004), (2005), (2006), (2007), (2008), (2010), (2011) EVCA Yearbook (2008)

Másrészt az évenkénti változás rendkívül egyenetlen lehet országoként, de az európai régiók szintjén is, mert néhány nagy volumenű befektetés egy-egy évben kiugró eredményt adhat. A régió kockázatitőke-piacának növekedését és átalakulását az EBRD mint az egyik legnagyobb befektető (1992 és 2004 között az EBRD a források 30%-át adta) több szakaszra bontotta (EBRD, 2006).

Az első szakaszban, amely a kilencvenes évek kezdetétől annak közepéig tartott, a globális alapok mellett az országalapoknak volt nagyobb súlya. Az alapok mérete az uniós alaphoz képest kicsi volt, elsősorban a privatizáció során adódó befektetési lehetőségeket célozták. A második szakaszra (a kilencvenes évek végéig tartott) a regionális alapok megjelenése a jellemző. Az alapok megnöttek, és a privatizáció helyett (mel-

elején elkezdődött, majd az EU-tagsággal erőteljesen felgyorsult, lezárult.

A kedvezőtlen nemzetközi trend mellett további hátrány, hogy Magyarországon viszonylag kevés kockázatitőke-társaság van jelen (körülbelül 30), melyek inkább hiteljellegű finanszírozást nyújtanak (Karsai, 2009). A tőkebefektetések elsősorban a már érett vállalatokhoz érkeznek. Az ún. magvető és induló fázisban nyújtott finanszírozás az a terület, ahol a régió vállalkozásai a legnagyobb hátrányban voltak (vannak) Európában.

Felmérésünk szerint az elmúlt három évben 416 vállalatból csupán 7 vállalat finanszírozási forrásai között szerepelt (10. táblázat) és a következő két évben 448 vállalatból 40 gondolkodik annak igénybevételéről. A válaszadók kétharmada ugyan azt nyilatkozta, hogy

**„Mennyire ítéli fontosnak a kockázati-tőke-társaság bevonása esetén, annak kiválasztásánál az alábbi tényezőket”**

	1	2	3	4	5	Átlag	Válaszadók száma (db)
Döntés gyorsasága	1	5	14	17	45	4,22	85
Befektetési idő hossza	1	1	11	37	26	4,13	82
Szakmai hozzáértés	7	2	14	16	46	4,08	82
Tőkeemelés gyorsasága	0	4	17	29	31	4,07	82
Elvárt hozam	0	3	19	27	27	4,03	81
Befektető által elvárt exit lehetőségek	2	0	21	28	21	3,92	77
Tőketársaság korábbi befektetései	5	6	23	27	16	3,56	76
Tőketársaság tulajdonosi összetétele	10	10	26	21	15	3,26	76
Márkanév	8	8	36	21	9	3,18	72
Nincs megfelelő információ a kockázati-tőke-társaságok működéséről							193

(1 – nem fontos; 5 – nagyon fontos)

**„Hogyan értékeli a kockázati-tőke-befektetések alábbi jellemzőit?”**

	1	2	3	4	5	Átlag
befektetés előtt részletesen átvilágítják a vállalkozást	5	4	29	62	50	3,99
elősegítik a vállalkozások innovatív, új ötleteinek, tudományos eredményeinek gyakorlati megvalósítását	12	13	41	52	34	3,55
szükség esetén szakmai segítséget nyújtanak/aktívan közreműködnek a vállalkozás fejlesztésében	16	15	40	60	21	3,36
induló és megerősödő vállalkozásoknak biztosítanak forrást	17	14	55	42	29	3,33
a finanszírozásért cserébe tulajdoni részesedést kapnak	34	36	50	24	10	2,61

(1 – kifejezetten hátrányos; 2 – hátrányos; 3 – semleges, 4 – előnyös; 5 – kifejezetten előnyös)

a kockázati-tőke-befektetések működését ismeri (15. táblázat), azonban a felmérés egészéből alkotott kép alapján vélekedésüket túlzottnak érezzük.

A vállalatok értékelő válaszai alapján – a pályázatokhoz hasonlóan – az idő a legfontosabb szempont: mennyi időt vesz igénybe a befektetési döntés, milyen hosszú időre fektet be az adott kockázati-tőke-társaság, milyen gyorsan dönt a tőkeemelésről. Kevésbé tartják fontos szempontnak a befektető cég tulajdonosi összetételét, a márkanévet (15. táblázat).

A kockázati-tőke-társaságok működésének a nem kellő mélységű ismerete is magyarázhatja a vállalati vezetők alacsony aktivitását. A kockázati-tőke-befektetések legelőnyösebb jellemzőjének a vállalkozás részletes átvilágítását tartják. Előnyt jelent még a szükséges pénzügyi források biztosítása, valamint a szakmai segítségnyújtás és az aktív közreműködés a fejlesztésben, de kifejezetten hátrányosnak tartják a tulajdonosi részesedés átadását (16. táblázat).

A tulajdonosi részesedés átadásának negatív megítélése származhat egyszerű érzelmi okokból (családi indítású vállalkozás, baráti társasági tulajdonosok), de nem lehet figyelmen kívül hagyni a tájékozatlanságból eredő félelmet sem. Az EBRD felmérése szerint a közép-kelet-európai régióban a cégek átalakításakor a legelterjedtebb a működés megváltoztatása volt. Eredményt elsősorban a vállalatvezetési színvonal emelésével értek el, kevésbé a finanszírozási szerkezet átalakításával (EBRD, 2006).

A SquireSanders 2007. évi közép-kelet-európai széles körű felmérése szerint a tőkebefektetések után a cégek kétharmadában a legfelső vezetők és a pénzügyi vezetők, megközelítően háromnegyedében más kulcsvezetők cseréjére is sor került. A legfőbb akadályként a szakemberek hiányát és a vállalkozói kultúra alacsony szintjét említették a megkérdezettek, míg – meglepetésre – a jogi keretek hiányát kevesen kifogásolták (SquireSanders, 2008).

A pénzügyi válság hatásainak a lecsendesedése (elmúlása?) után a kockázatitőke-befektetésekben kétirányú változás várható. Egyrészt az erősen konjunktúraérzékeny iparágakat a kockázatitőke-társaságok kerülni fogják, és az információtechnológia, a telekommunikáció és az egészségügyi szektor lesz a kiemelt cél (Vigh, 2008). Másrészt az iparági célpontok mellett az élelmiszer stratégiai jellegének a felismerésével párhuzamosan az agrárgazdaság és az élelmiszeripar is bekerül a preferált célpontok közé.

Szintén a pénzügyi válság hatására a hitelköltségek emelkednek. A régióra jellemző alacsony hitelhányad legjobb esetben még megtartható, de összességében a befektetők lehetőségei szűkülnek. A befektetők kritikusabban válogatnak, a kockázat növekedésével nagyobb hozamot várnak el, a vezetésben és az ellenőrzésben a szerepüket növelni fogják.

### **Összegzés: A hipotézisekre négy igen és három is-is a válaszuk**

Nemzetközi összehasonlítás alapján a magyar vállalatok innovativitása jelentősen alulmarad az európaiakéhoz képest. 2006 és 2008 között a magyar kis- és középvállalatok 16,8%-a vezetett be új terméket vagy eljárást, míg az európai átlag 34,2% (Unió Innovációs Eredménytábla). Ennek ellenére a felmérésünkben részt vevő vállalatvezetők 82,6%-a innovatívnak tartja magát. A jelentős eltérés két okkal magyarázható.

1. Annak ellenére, hogy új terméket vagy eljárást nem vezettek be, tevékenységüket innovatívnak minősítik, mert egyrészt a kisebb fejlesztéseket, a szervezeti és marketinginnovációkat, másrészt az egyéb területek folyamatos javítását innovatív tevékenység hozzájárulásaként értelmezik.
2. A vállalatvezetők tudományos, szakmai definíciónál tágabban értelmezik az innovációt, mert a fentiekén túl azokat a termékeket, illetve termelési eljárásokat is innovációként értékelik, melyek a piacon már jelen voltak, de saját vállalatuknál csak később került bevezetésre.

*Felmérésünk mind az első, mind a második hipotézisünket igazolta.*

Az országon belül, a különböző régiók szintjén csak kisebb eltérések voltak tapasztalhatók a vállalatok innovativitásában. A válaszok alapján az északmagyarországi vállalatok tekinthetők a legkevésbé innovatívnak, mert a vállalatok fele számolt be újdonságról, a vezetők kisebb hányada tartja innovatívnak tevékenységét, és a többi régióhoz képest arányaiban

kevesebb vállalat fejlesztett vállalaton belül. Az eredmények alapján az átlagosnál magasabb az innovatív vállalatok aránya Közép-Magyarországon és a Nyugat-Dunántúlon. Országos szinten K+F koncentráció van Közép-Magyarországon, és a darabszámot tekintve az innovációk jelentős része ebből a régióból kerül ki, de ha a régió vállalatainak átlagos teljesítményét tekintjük, kevésbé emelkedik ki a többihez képest. *A harmadik hipotézisünket elfogadhatjuk, az eltérés azonban nem tekinthető szignifikánsnak.*

A K+F+I ráfordításoknak megfelelő „*innovációs adó*” fizetésének egy részét a vállalatok közel fele az innovációs alapba is teljesíti. A vállalatok fele vállalaton belüli kutatás és fejlesztés költségére is elszámolja ezt az innovációs járulékot, a vállalatok negyede költségvetési intézménnyel vagy egyéb közhasznú szervezetekkel kötött szerződésben használja fel, ezeknél azonban az eredeti cél szerinti felhasználás gyakran megkérdőjelezhető. Részletes vizsgálatokra nem volt lehetőségünk, de érdemes lenne az eddigi APEH- és más intézményi tapasztalatokat összesíteni és értékelni. *A negyedik hipotézis felmérésünk részben cáfolta, egyértelmű állásfoglalás csak nagyszámú, egyedi, nem nyilvános információk alapján lenne kialakítható.*

A magyar vállalatok innovációs tevékenységüket elsősorban saját tőkéből és vissza nem térítendő pályázati forrásból finanszírozták. A vállalatok fele kapott támogatást és közel negyedük vett fel hitelt. A pályázatok meghatározóak, a hitelek azonban sok esetben nélkülözhetetlen szerepet töltenek be. A hitellel rendelkezőknél kismértékben ugyan, de nagyobb a technológiai értelemben innovatív aránya. Ahhoz, hogy a vállalatok ki tudják használni az állami és az uniós forrásokat, gyakran előfinanszírozniuk kell, ami hitelfelvétellel biztosítható. Több vállalatvezető arról számolt be, hogy a szükséges „saját erő” a sajáttőke-elemek mellett hitelt is magába foglal. *Az ötödik hipotézisünket részben igazolta a felmérés, mivel a pályázatoknak fontos szerepe volt a vállalatok innovatív tevékenységében, de a vállalati forráshiány és a pályázati rendszer sajátossága miatt a hitelek felhasználása sem elhanyagolható.*

A vállalatvezetők „saját erő” biztosításán túl számos problémát jelöltek meg a pályázati rendszerrel kapcsolatban. Az értékelések alapján sokkal inkább a technikai, s nem a tartalmi feltételek kritikusak a pályázatok benyújtásánál. A pályázók szerint a bírálati idő hosszúsága, a mellékletek nagy száma, valamint az értékelési szempontrendszer bonyolultsága kevésbé illeszkednek a vállalatok igényeihez, megnehezítik a pályázatok igénybevitelét. *A hatodik hipotézisünket is elfogadhatjuk.*

A kockázati tőke-befektetés csak kevés vállalat finanszírozási szerkezetében jelent meg, és a vállalatok alig tíz százaléka tervezi annak bevonását. A vállalati vezetők alacsony aktivitását magyarázhatja, hogy kevésbé vannak tisztában a tőketársaságok működésével, másrésztől negatívan ítélik meg a tulajdonosi részese-  
dés átadását. A kockázati tőke-befektetések alacsony aktivitását a kedvezőtlen nemzetközi trend is befolyásolja. Emellett a magyar sajátosságok is hátránynak tekinthetők, mivel a befektetések jellemzően a tőkebefektetések helyett a hitelkihelyezésekhez hasonlítanak. *Az utolsó hipotézisünket a felmérés igazolta, a vállalati vezetők kifejezetten hátrányosnak tartják a tulajdonosi részese-  
dés átadását.*

## Jegyzetek

- <sup>1</sup> Gazdasági Operatív Program 2011–2013-as akcióterve alapján (NFÜ, 2010)
- <sup>2</sup> A PRO INNO Europe 2000 óta évente elkészíti az európai államok, valamint néhány kiválasztott ország innovációs eredménytábláját. A 2011 februárjában megjelent kiadványban 29 mutató között a statisztikai adatok 2009-re vonatkoznak, a vállalati információk 2006–2008 közötti felmérések eredményeit tartalmazzák.
- <sup>3</sup> A Világgazdasági Fórum versenyképességi rangsorát egyrészt országos statisztikai adatok alapján, másrészt megkérdezett szakértők (vállalati vezetők) véleménye alapján állítja össze. A 2010-es felmérésben egy országból átlagosan 97 vállalatvezető válaszolt (Schwab, 2011).
- <sup>4</sup> Az egyes kérdésekre adott válaszok nem minden esetben voltak konzisztensek. Azok esetében tudjuk elemezni az újdonság szintjét, akik új terméket vagy eljárást vezettek be. Előfordult, az innovációra nemleges, az újdonság szintjére igenlő válasz érkezett. Ezeket a válaszokat nem tekintettük konzisztensnek, ezért kihagytuk elemzésünkéből. Akik az elmúlt három évben több innovációt valósítottak meg, azok több választ is megadtak, így minden innovációt külön kezeltünk ebből a szempontból.
- <sup>5</sup> Az innovációs járulék becslésénél néhány vállalat választát nem vettük figyelembe. Ennek okai, hogy volt olyan válaszadó, aki bejelölte, hogy a járulék fizetésére nem kötelezett, ennek ellenére adott meg az Innovációs járulékról befizetett összeget, illetve akadtak olyanok, akik az árbevételükhöz képest sokkal nagyobb összeget jelöltek meg, mint amekkora a befizetési kötelezettségük volt.
- <sup>6</sup> Mégis egy példa: A szolgáltató szektoron belül (ami eleve nehezebben értelmezhető kör) a pénzügyi intézményeknél az ún. pénzügyi innovációkat ki lehetne zárni az innovációs járulék felhasználásának lehetséges köréből. Egy-egy új pénzügyi termék (például egy hiteltermék, ahol megváltoztatják a lejáratit, a türelmi időt, az előtörlesztés lehetőségét, a kamatperiódust, összekapcsolják más banki termékkel stb.) nem feltétlenül az innováció eredeti gazdaságfejlesztési célját szolgálja.
- <sup>7</sup> A kutatást lezáró 2011. május 10-én rendezett konferencián mind a Nemzeti Innovációs Hivatal újonnan kinevezett elnöke, a kormány képviselője, de még a felkért kis- és középvállalkozások tulajdonosainak előadásai is állították, illetve remélték, hogy minél hamarabb bekövetkezzenek azok a változások, amelyek a közös érdekeinket szolgálják. Nekünk mint szerzőknek ebben hinnünk kell.

## Felhasznált irodalom

- Arundel, A. – Borody, C. – Kanerva, M. (2008): Neglected innovators: How do innovative firms that do not perform R&D innovate? INNO–Metrics Thematic Paper. March 31. 2008
- Borsi B. (2005): Tudás, technológia és a magyar versenyképesség. PhD-értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Műszaki Menedzsment Doktori Iskola. Budapest, 2005. július
- Csizmadia Z. – Grosz A. (2011): Innováció és együttműködés – A kapcsolathálózatok innovációra gyakorolt hatása. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs – Győr
- Deloitte (2008): Central European Private Equity Confidence Survey. június
- EBRD (2006): Private equity. Megjelent: Transition report, 2006. Finance in Transition. European Bank for Reconstruction and Development, 70–80. o.
- EC (2011): National Reform Program of Hungary. April, 2011
- EC (2010): Commissions Communication. Brussels, 3 March, 2010
- EU fund Consultant Hírlevél: Új pályázati lehetőségek meghirdetésre kerültek az Új Széchenyi Terv pályázati felhívásai 2011. január 17. [http://www.eufund.hu/pdf/EUFUND\\_hirlevel\\_20110117.pdf](http://www.eufund.hu/pdf/EUFUND_hirlevel_20110117.pdf)
- EVCA (2004): Central and Eastern Europe Success Stories. Special Paper, European Private Equity & Venture Capital Association, október
- EVCA (2005): Central and Eastern Europe, Statistics 2004. Special Paper, European Private Equity & Venture Capital Association, október
- EVCA (2006): Central and Eastern Europe Statistics 2005. Special Paper, European Private Equity & Venture Capital Association, november
- EVCA (2007): Central and Eastern Europe Statistics 2006. Special Paper, European Private Equity and Venture Capital Association, október
- EVCA (2008): Central and Eastern Europe Statistics 2007. Special Paper, European Private Equity & Venture Capital Association, szeptember
- EVCA (2010): Central and Eastern Europe Statistics 2009. Special Paper, European Private Equity & Venture Capital Association, július
- EVCA (2011): Central and Eastern Europe Statistics 2010. Special Paper, European Private Equity & Venture Capital Association, július
- EVCA YEARBOOK (2003–2008): EVCA Yearbook 2003–2008. Pan-European Private Equity & Venture Capital Activity Report. European Private Equity & Venture Capital Association, Brüsszel
- Fagerberg, Jan (2006): Innovation: A Guide to the literature. in: Fagerberg, J. – Mowery, D. C. – Nelson, R. R. (eds.): The Oxford Handbook of Innovation. Oxford University Press, Oxford, New York, p. 1–27.



- Karsai J.* (2009): Az aranykor vége. A kockázati tőke-ágazat fejlődése Közép–Kelet–Európában. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évf. 2009. 1. sz., p. 46–68.
- Kiss J.* (2011): A magyarországi innováció helyzete alulnézetből. *Vezetéstudomány*, 42. évf. 6. szám, 40–45. o.
- NFM* (2011a): Átalakulóban a kutatás-fejlesztésre és innovációra fordítható támogatások rendszere. <http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-fejlesztési-miniszterium/hirek/atalakuloban-a-kutatas-fejlesztésre-es-innovacióra-forditható-támogatások>
- NFM* (2011b): Sikeres volt az Új Széchenyi Terv első három hónapja. *Kormányportál*, 2011. június 2., <http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-fejlesztési-miniszterium/fejlesztéspolitikai-koordinációért-felelős-allamtitkarság/hirek/sikeres-volt-az-uszt-elso-három-hónapja>
- KSH* (2009): A vállalkozások innovációs tevékenységének regionális jellemzői, 2004–2006. *Statisztikai Tükör*, III. évfolyam 59. szám, 2009. május 13.
- KSH* (2010): *Kutatás és fejlesztés, 2009.* Központi Statisztikai Hivatal Időszaki kiadványok, ISSN 1419–9033, Budapest, 2010. szeptember 29.
- OECD* (2005): *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data.* OECD, EUROSTAT. Published by: OECD Publishing
- Némethné Pál K.* (2010): *Innovációs tevékenység mérése a magyar vállalatoknál.* Doktori PhD-értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola
- NFÜ* (2010): *A Gazdaságfejlesztés Operatív Program 2011–13-as akcióterve.* Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, dec.
- NKTH* (2007): *Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal évi beszámoló, Kutatási és Technológiai Innovációs Alap felhasználása.* Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal tevékenysége, Budapest
- Papanek G. (szerk.) – Andrási Z. – Borsi B. – Farkas L. – Némethné Pál K. – Viszt E.* (2009): *A mikro-, kis- és közepes vállalkozások növekedésének feltételei.* GKI Gazdaságkutató Zrt., Budapest
- Pitti Z.* (2008): Az EU-25 országok vállalkozásainak demográfiai, teljesítményi és eredményességi jellemzői. in: Horváth Csaba – Szemenyei István (szerk): *Stratégiai kutatások 2007–2008.* Magyar Tudományos Akadémia – Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 303–331. o.
- Proinno Europe* (2011): *The Innovation Union Scoreboard 2010. Comparative Analysis of Innovation Performance.* [http://www.proinno-europe.eu/sites/default/files/docs\\_EIS2010/IUS\\_2010\\_final.pdf](http://www.proinno-europe.eu/sites/default/files/docs_EIS2010/IUS_2010_final.pdf)
- Schwab, K.* (ed.) (2010): *The Global Competitiveness Report 2010–2011.* World Economic Forum, Genf
- SquireSanders* (2008): *CEE Private Equity Report.* SquireSanders&Dempsey LLP, február
- Szerb L.* (2010): *A magyar mikro-, kis- és középvállalatok versenyképességének mérése és vizsgálata.* *Vezetéstudomány*, 41. évf. 12. szám, 20–35. o.
- Szabó K.* (2009): *Innováció Magyarországon: felülnézetben és földközélpben.* *Vezetéstudomány*, 40. évf. 4. szám. 2–15. o.
- Szirmai P. (szerk.) – Szerb L. – Csapó K. – Filep J. – Kerégyártó G. – Kósa L. – Mihalkovné Szakács K. – Petheő A. I.* (2009): *A kkv-k növekedése empirikus megközelítésben – Fejlődés és növekedés a kkv-k világában, gátló és segítő tényezők empirikus megközelítésben.* BCE, Kisvállalkozás-fejlesztési Központ, Budapest
- Török Á.* (2006): *A helyben járás alternatívái.* *A Magyar K+F és innovációs stratégia lehetőségei versenyképességi szemléletben.* *Pénzügyi Szemle*, 51. sz.
- Vigh Gy. Zs.* (2008): *A kockázati tőke válságreakciói.* *Világ-gazdaság*, október 10. 13. o.

Cikk beérkezett: 2011. 7. hó

Lektor vélemény alapján véglegesítve: 2011. 9. hó